

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ФАКТОРИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ В ФІНАНСОВОМУ ТА ПОДАТКОВОМУ ОБЛІКУ

Сформовано модель взаємозв'язку відображення факторингових операцій в системі рахунків фінансового обліку і відповідно до вимог Податкового Кодексу України для учасників факторингового процесу

Ключові слова: факторингові операції, оподаткування, фінансовий облік

Постановка проблеми. Функціонування суб'єктів господарської діяльності все більше потребує якісного управління фінансовими ресурсами, зокрема швидкістю обороту капіталу. Одним із інноваційних для українського ринку способів управління оборотним капіталом є факторинг.

Факторинг вважається різновидом торгово-комісійної операції, при якій клієнт відступає дебіторську заборгованість з метою негайного отримання більшої частини платежу і тим самим збільшує швидкість обороту грошових коштів, знижує витрати по веденню обліку рахунків і отримує гарантії погашення заборгованості. Обсяг факторингових операцій в Україні невідомо зростає (2009 р. – 530 млн. євро, 2010 р. – 540 млн. євро, 2011 р. – 955 млн. євро) [26]. В сучасних умовах господарювання виникає нагальна потреба вдосконалення наявних методичних розробок в обліку та оподаткуванні факторингових операцій, оцінці ризиків, що виникають при їх проведенні для уточнення фінансових результатів господарюючих суб'єктів, аналізу ефективності факторингових операцій, з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень учасниками факторингового процесу.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у розробку теоретичних основ та методологічних підходів до проблеми обліку факторингових операцій зробили провідні вчені-економісти, як вітчизняні – В.П. Бануляк [1], С.Л. Береза [2], О.Г. Веренич [3], І.М. Вигівська [4], Р.С. Грачова [5], О.О. Зеленіна [9], О.М. Левченко [11], В. Марченко [12], Г.В. Мисака [13], Т.В. Омеляненко [14], О.В. Орлова [15], Н.С. Струк [19], К.С. Сурніна [20], І.В. Фарінович [21], О.В. Фартушняк [22], так і зарубіжні – Е.Ю. Євсейкіна [6], Є.А. Єлуфімова [7], Т.О. Євлаш [8], Н.А. Ішкова [10] С.Е. Чинахова [24], Фредди Р. Салинджер [25] та інші науковці.

Дискусійність багатьох теоретичних положень, практична значимість обліку та оподаткування факторингових операцій, пропозиції дослідників

різноманітних варіантів відображення факторингових операцій в системі рахунків фінансового обліку та оподаткування, недостатній рівень їх дослідження з погляду сучасних потреб управління свідчать про наявність цілого колу невирішених питань і зумовили спрямованість дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та узагальненні наукових і практичних аспектів з фінансового обліку та оподаткування факторингових операцій, виявлення шляхів їх подальшого вдосконалення з метою забезпечення ефективного функціонування підприємств у сучасних умовах господарювання.

Викладення основного матеріалу. Факторинг являє собою комплекс фінансових послуг, що надаються клієнту фактором в обмін на продаж дебіторської заборгованості

Факторинг (factoring) походить від англійського слова фактор (factor – комісіонер, агент, посередник) і є комплексом послуг з авансування і інкасування дебіторської заборгованості. Слово фактор походить від латинського дієслова facio, що в буквальному перекладі означає "той, хто робить" [24, 22]. В сучасних умовах факторинг є симбіозом фінансових, облікових, страхових та інформаційних послуг, спрямованих на підтримку зростання обсягів продажу клієнтами товарів, робіт, послуг.

Учасниками факторингової операції є клієнт – постачальник товарів, робіт, послуг, який відступає фактору право грошової вимоги фактору до третьої особи (боржника); фактор – фінансова установа, яка має право здійснювати факторингові операції; боржник – покупець товарів, робіт, послуг, який є дебітором для постачальника.

Взаємозв'язок між учасниками факторингового процесу при здійсненні класичного факторингу зображено на рис. 1.

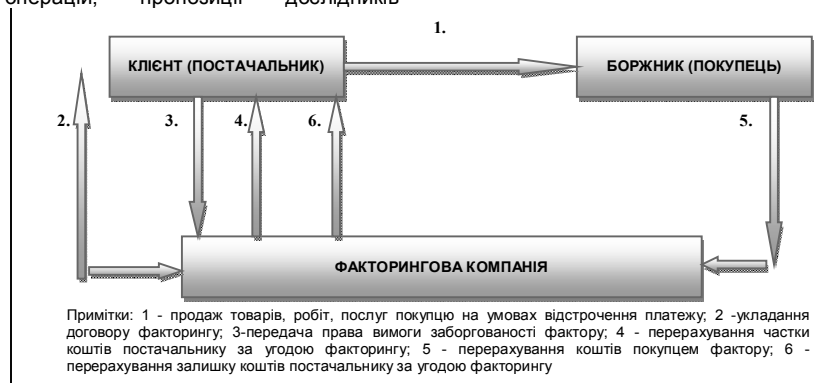

Рис. 1. Механізм класичного факторингу

Отже, класичний механізм факторингу передбачає перш за все реалізацію постачальником за основним договором купівлі – продажу покупцю товарів, робіт, послуг. Постачальник повинен володіти правом наявної або майбутньої грошової вимоги (дебіторської заборгованості) до покупця. Наступним етапом є прийняття рішення про продаж (передачу) права грошової вимоги фактору. При цьому з факторинговою компанією укладається договір факторингу. Клієнт повинен передати фактору всі документи, які засвідчують права грошової вимоги, що передається (договір та додатки до нього, специфікації, товарно-розпорядчі документи тощо).

Передача таких документів оформлюється актом приймання-передачі, який складається в довільній формі, підписується кожною стороною договору та скріплюється печатками. Фактор перераховує клієнту 65-90% вартості грошової вимоги за угодою факторингу. Покупець (боржник) перераховує кошти за своїм зобов'язанням фактору за умовами основного договору з його постачальником. Після цього фактор перераховує клієнту залишок коштів в погашення вартості грошової вимоги за вирахуванням своєї комісії.

Серед науковців та дослідників не існує єдиної думки щодо класифікації видів факторингових послуг. Для цілей фінансового обліку ми докладніше розглянемо факторингові операції з правом регресу та без права регресу.

Факторинг із правом регресу (recourse factoring) – це факторинг, при якому постачальник бере на себе кредитний ризик по відношенню до дебіторської заборгованості, переуступленої фактору, тобто в разі відсутності оплати з боку покупця (дебітора) постачальник зобов'язується викупити у фактора дебіторську заборгованість.

У випадку схеми з регресом компанія-фактор, не отримавши суми заборгованості у дебітора, має право через визначений термін зажадати гроші з клієнта.

Факторинг без права регресу (non recourse factoring) означає, що фактор бере на себе ризик щодо одержання грошових коштів від покупців. Таким чином, при здійсненні факторингу без права регресу клієнт передає своє право одержання боргу від боржника фактору. Фактор стає власником неоплачених боргових вимог і бере на себе ризик їх несплати [22, 120].

В процесі здійснення факторингових операцій виникає проблема їх віддзеркалення в фінансовому обліку та у відповідності до вимог Податкового Кодексу.

Офіційно затвердженої методики обліку факторингових операцій не встановлено, тому серед дослідників даного питання немає однозначності щодо їх відображення [9, 80].

Для вирішення цієї проблеми, нами запропонована модель відображення факторингових операцій в системі рахунків фінансового обліку і в податковому обліку відповідно у клієнта (первинного кредитора) та у фактора (рис. 2., рис. 3).

При побудові моделі для клієнта факторингу автор виходив з того, що здійснення факторингових операцій без права регресу вважається продажем дебіторської заборгованості, право власності на цю заборгованість отримує фактор, який приймає на себе ризик за збір (інкасацію), а також будь-які збитки за факторингом. Продана дебіторська заборгованість переходить в якості активу з балансу постачальника у баланс фактора, оскільки разом з юридичною формою вона розглядається як передача і за своїм змістом (передача контролю). Сума дисконту відображається як витрати у постачальника і відповідно дохід у фактора.

В даному випадку, вважаємо за доцільним передачу фактору дебіторської заборгованості у постачальника необхідно фіксувати в обліку на рахунках доходів і витрат. Пропонуємо для цього застосовувати субрахунки четвертого

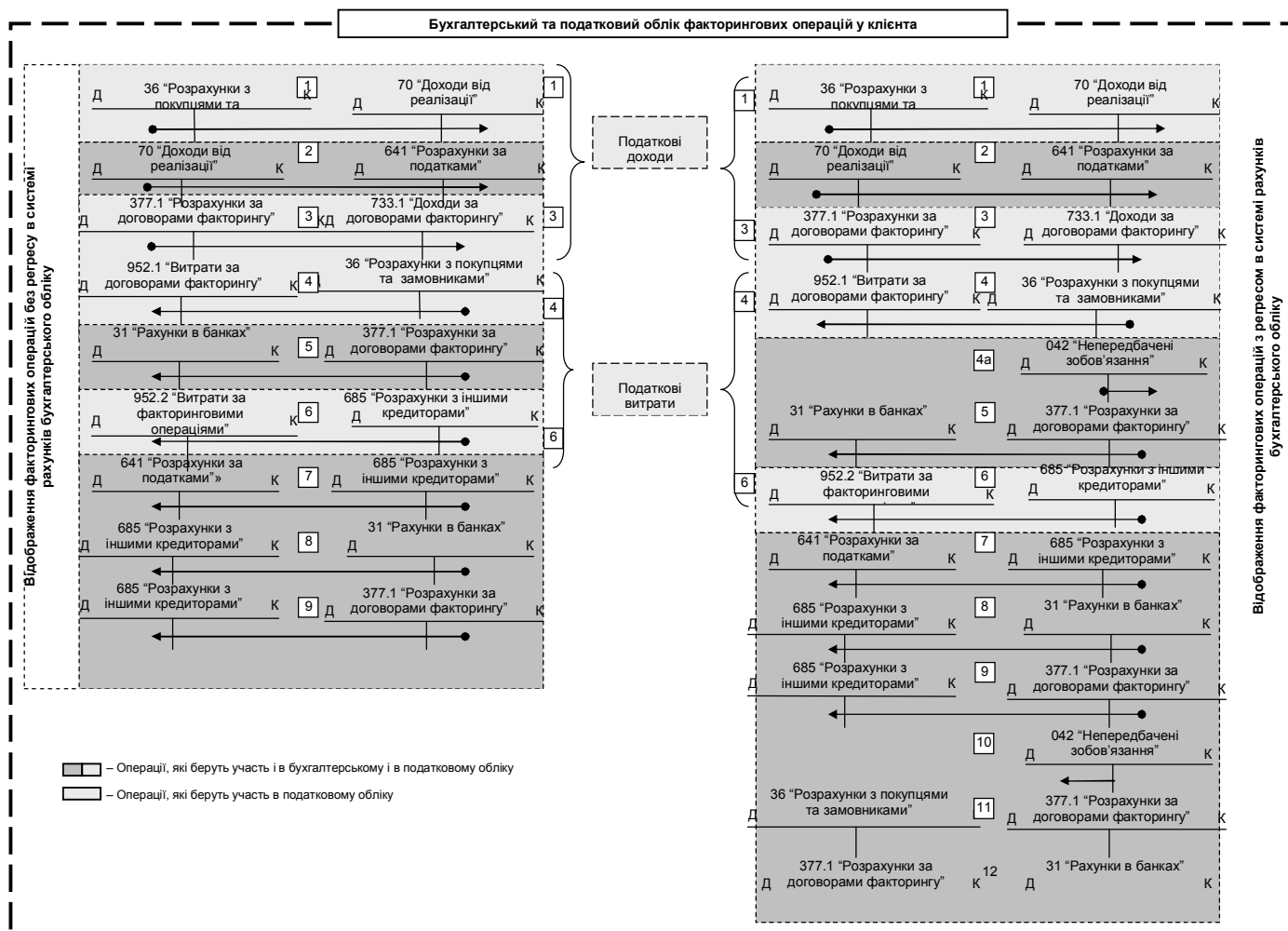
рівня 733.1 "Доходи за договорами факторингу" та 952.1 "Витрати за договорами факторингу". Взаємовідносини клієнта – первинного кредитора з фактором пропонуємо відображати на субрахунку 377.1 "Розрахунки за договорами факторингу". Комісійну винагороду фактору за отримані факторингові послуги пропонуємо відображати на субрахунку 952.2 "Витрати за факторинговими операціями". Формування облікових даних за наведеними розрізами забезпечить зведення інформації щодо комплексного відображення факторингових операцій в діяльності підприємства. Переваги цього варіанту обліку розрахунків, в тому, що підвищується достовірність обліку факторингових операцій.

Якщо дебіторська заборгованість передається з правом регресу, то фактор має право виставити регрес постачальнику за неоплачену боржником дебіторську заборгованість. При факторингу з правом регресу ризик безнадійних боргів залишається за підприємством – продавцем дебіторської заборгованості.

Звернемо увагу, що єдиною відмінністю у відображенні факторингу з правом регресу від продажу дебіторської заборгованості без права регресу являється додаткове відображення постачальником регресного зобов'язання в його умовній оцінці. Проте якщо буде отримана уся дебіторська заборгованість, то це зобов'язання анулюється, і відповідно у постачальника зменшується сума витрат від продажу дебіторської заборгованості. Слід зазначити, що право регресу у фактора в обліку не відображається. Це пояснюється тим, що відповідно до принципу обережності у фінансовій звітності повинні відображатись лише непередбачені зобов'язання, а не непередбачені активи.

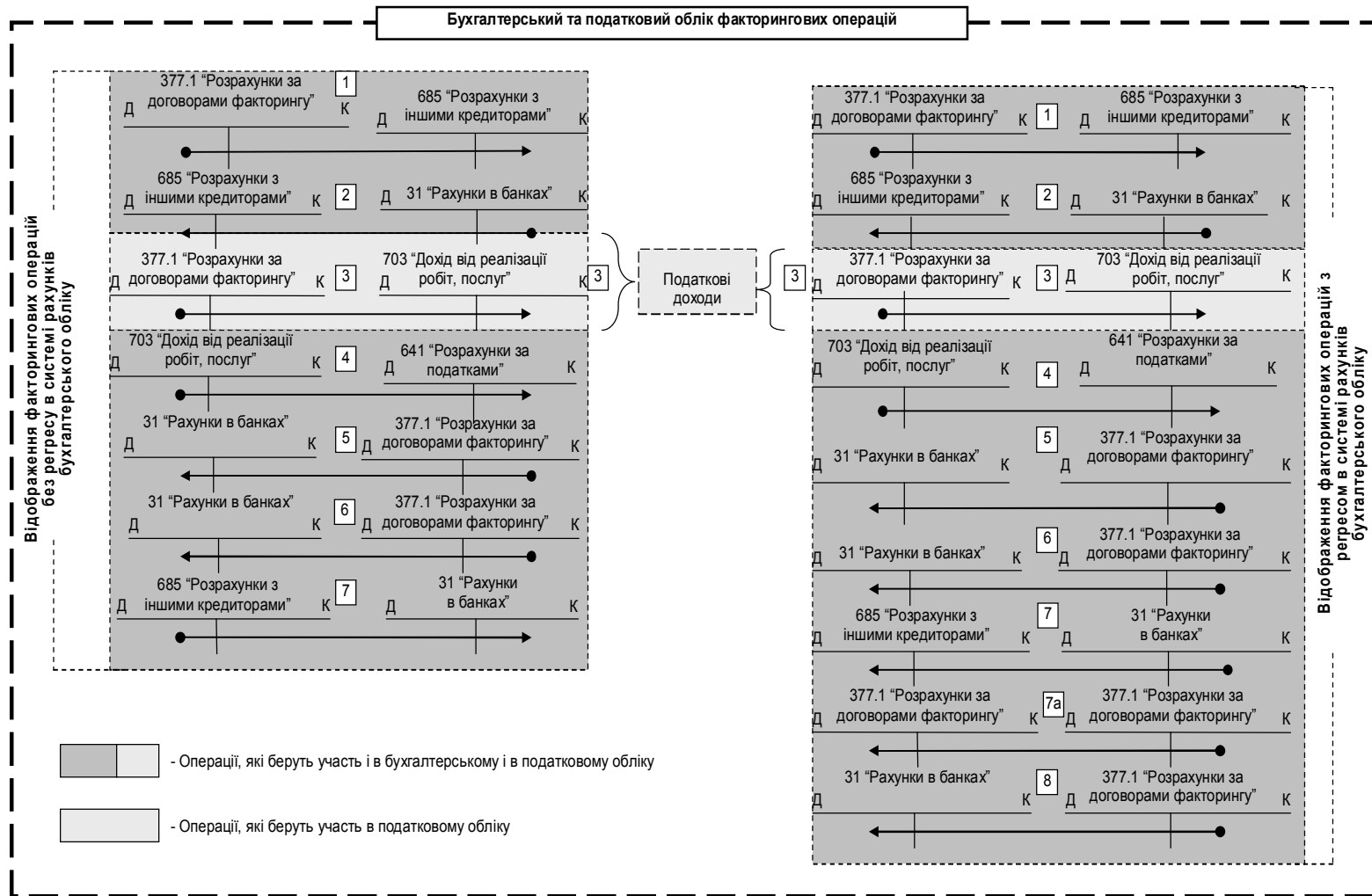
Ряд дослідників [3, 8, 13, 19, 22] пропонують передачу фактору дебіторської заборгованості з регресом відображати в розрізі дебіторської та кредиторської заборгованості, а саме: по дебету рахунку 377 "Розрахунки з іншими дебіторами" і кредиту 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками". Вважаємо, що застосування даного підходу не забезпечить узгодженість фінансового обліку і вимог Податкового Кодексу.

Оподаткування операцій з борговими вимогами регламентовано у пункті 153.4 ст.153 Податкового кодексу України, операцій за договорами з відступлення права вимоги – у пункті 153.5 ст.153 ПКУ [16]. Згідно податкового законодавства відступлення права грошової вимоги клієнтом – первинним кредитором повинна відобразитись у складі податкових доходів, а балансова вартість переданої дебіторської заборгованості – включатись до складу податкових витрат.

Примітки: 1 – визнано дохід від реалізації товарів, робіт, послуг покупцям (визнано податкові доходи); 2 – відображено податкове зобов'язання з ПДВ; 3 – продаж права грошової вимоги згідно договору факторингу (визнано податкові доходи); 4 – списано балансову вартість факторингового активу (субрахунок 952) (визнано податкові витрати); 7 – відображено податковий кредит по ПДВ із розміру комісійної винагороди фактору; 8 – погашено зобов'язання по комісійній винагороді перед фактором грошовими коштами; 9 – погашено зобов'язання по комісійній винагороді перед фактором шляхом утримання із платежу за відступлення права вимоги; 10 – списано непередбачене зобов'язання при отриманні повідомлення від фактора про погашення боржником (покупцем) заборгованості; 11 – отримано від фактора повідомлення про непогашення заборгованості боржником (покупцем), виставлено регрес; 12 – перераховано фактору на правах регресу суму заборгованості (визнано податкові витрати); 4а – відображено непередбачені зобов'язання при укладанні договору факторингу з регресом; 5 – отримано від фактора грошові кошти (частка грошових коштів) за факторинговий актив; 6 – нараховано комісійну винагороду за послуги фактора у разі, якщо фактором виступає банківська установа, і комісія фактора є відсоток від переданих на факторинг поставок, можливо застосовувати

Рис. 2. Модель взаємозв'язку відображення факторингових операцій в системі рахунків фінансового обліку і відповідно до вимог Податкового Кодексу у клієнта (первинного кредитора)

Примітки: 1- укладання договору факторингу на отримання (придбання) права грошової вимоги; 2 – перерахування коштів клієнту по договору факторингу; 3 – відображено дохід від наданих послуг фактора; 4 – відображено податкові зобов'язання по ПДВ по винагороді; 5 – отримано кошти від клієнта (первинного кредитора) за надані послуги; 6 – отримано кошти в погашення заборгованості від боржника (покупця) 7 – перерахування залишку коштів клієнту по договору факторингу; 7а – не отримана фактором сума заборгованості від боржника (покупця), переведене на клієнта (первинного кредитора) право регресу (дана операція має місце вразі непогашення боржником (покупцем) своїх зобов'язань); 7 – отримано кошти від клієнта (первинного кредитора) при непогашенні боргу боржником (покупцем).

Рис. 3. Модель взаємозв'язку відображення факторингових операцій в системі рахунків фінансового обліку і відповідно до вимог Податкового Кодексу у фактора (нового кредитора)

При побудові моделі для фактора, вважаємо, що фактор надає клієнту фінансовий інструмент (фінансовий актив), а не фінансову інвестицію. Оскільки така дебіторська заборгованість для фактора не є заборгованістю покупця за товар (оскільки фактор не здійснював продаж товару), то відображає її фактор по дебету субрахунку 377 "Розрахунки з іншими дебіторами", а не на рахунок 352 "Інші поточні фінансові інвестиції".

Кореспондується при цьому субрахунок 377.1 "Розрахунки за договором факторингу" з К-т 685 "Розрахунки з іншими кредиторами", що відображає придбання фактором фінансового активу і прийняття (ним же) зобов'язання по оплаті такого активу.

Стосовно доходу фактора в розмірі зробленої клієнтом знижки з повної вартості дебіторської заборгованості, то в фінансовому обліку він відображається тим же методом нараховання. Нараховується такий дохід від факторингу в той момент, коли він стає заробленим для фактора. Оскільки в момент придбання дебіторської заборгованості фактор ще нічого не заробив, а тільки поніс витрати для одержання очікуваних доходів, то дохід фактора стане заробленим не інакше як у момент настання строку платежу в погашення дебіторської заборгованості.

Саме в цей момент фактор буде вимагати від боржника оплати боргу. Тоді дохід фактора і буде нарахований відповідною кореспонденцією Д-т 377.1 К-т 703 на суму різниці між "цінами" придбання і погашення рахунків боржника клієнта.

Об'єктом обкладення податком на прибуток у фактора є винагорода, яку він отримує за договором факторингу. Але у випадку, коли в операції факторингу виникають збитки (перевищення суми, сплаченої клієнту, над сумою, отриманою від боржника), то їх віднесення до складу витрат Податкового Кодексу не передбачене.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами дослідження вважаємо факторинг є фінансовим інструментом і результати від факторингових операцій пропонуємо відображати у клієнта (первинного кредитора) на рахунках 733.1 "Доходи за договорами факторингу" та 952.1 "Витрати за договорами факторингу". Комісійну винагороду фактору за отримані факторингові послуги пропонуємо відображати на субрахунок 952.2 "Витрати за факторинговими операціями".

Відображення факторингових операцій таким чином відповідає вимогам Податкового Кодексу, що узгоджує відображення операцій в системі рахунків фінансового обліку та оподаткування. Недоцільним є відображення у фактора придбані грошові вимоги як фінансова інвестиція. Пропонуємо відображати фінансовий інструмент у фактора по дебету субрахунку 377.1 "Розрахунки за договорами факторингу", з К-т 685 "Розрахунки з іншими кредиторами", що відображає придбання фактором фінансового активу і прийняття (ним же) зобов'язання по оплаті такого активу.

Формування облікових даних за наведеними розрізами забезпечить зведення інформації щодо комплексного відображення факторингових операцій та додасть прозорості практичній діяльності суб'єктів господарювання.

Перспективним напрямком є дослідження аналізу ефективності факторингових операцій в системі управління ризиками.

Список використаних літературних джерел:

1. Бануляк В.П. Податковий облік факторингових операцій [Електронний ресурс] / В.П. Бануляк, Н.Д. Глазко / Економічні науки. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62277.doc.htm.
2. Береза С.Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика дис. кандидата екон. наук: 08.06.04 [Текст] / Береза Світлана Леонівна; [Місто захисту: Житомирський інженерно-технологічний інститут] – Житомир, 2002. – 308 с.
3. Веренич О.Г. Облікові аспекти факторингу / О.Г. Веренич, А.П. Шаповалова // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку; Зб. наук. пр. – Львів: "Львівська Політехніка". – 2007 р. – № 577. – С. 50-54.
4. Вигівська І.М. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика автор. кандидата екон. наук: 08.00.09 [Текст] / Вигівська Ірина Миколаївна / Житомир, 2010. – 20 с.
5. Грачова Р.Е. Енциклопедія бухгалтерського обліку / Р.Е. Грачова – К.: "Галицькі контракти", 2004 р. – 832 с.
6. Евсейкіна Е.Ю. Бухгалтерський учет факторинговых

операций в организациях: диссертация кандидата экономических наук: 08.00.12 / Евсейкина Елена Юрьевна; [Место защиты: Сибирский университет потребительской кооперации]. – Новосибирск, 2008 – 175 с.
- 7. Елуфимова Е.А. Формирование и развитие факторинговых услуг в современной экономике: дис. кандидата эк. наук: 08.00.10 [Текст] / Елуфимова Екатерина Андреевна. – М. – 2009. – 146 с.
- 8. Євлаш Т.О. Удосконалення обліку рефінансування дебіторської заборгованості шляхом проведення факторингових операцій [Текст] / Т.О. Євлаш // Вісник ДонНУЕТ. – 2011. – № 4 (52). – С. 319-324.
- 9. Зеленіна О.О. Бухгалтерський облік факторингу як елемента позикового капіталу підприємства / О.О. Зеленіна // Вісник ЖДТУ: зб. наук. пр. Сер. "Економічні науки". – Житомир. – 2010. – № 4 (54). – С. 78-81.
- 10. Ишкова Н.А. Бухгалтерский учет и анализ вексельных и факторинговых операций: дис. кандидата экономических наук: 08.00.12 / Ишкова Наталья Алексеевна; [Место защиты: Моск. гос. ун-т коммерции] – Москва, 2001. – 238 с.
- 11. Левченко О.М. Факторинг: методика облікового процесу / О.М. Левченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11 (113). – С. 219-233.
- 12. Марченко В. Факторинг: особливості обліку / В. Марченко // Дебет-Кредит – № 25 – 19 червня 2006. – С. 25-27.
- 13. Мисака Г.В. Особливості оподаткування та обліку факторингових операцій / Г.В. Мисака // Облік і фінанси АПК – 2005. – № 11. – С. 109-115.
- 14. Омеляненко Т.В. Особливості обліку операцій факторингу з правом регресу / Т.В. Омеляненко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 3. – С. 19-23.
- 15. Орлова О.В. Систематизація наукових досліджень з проблематики факторингових операцій / О.В. Орлова // Вісник ЖДТУ : зб. наук. пр. Сер. "Економічні науки". – Житомир. – 2012. – № 1 (59). – С. 131-135.
- 16. Податковий Кодекс України: Кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 02.12.2011 № 2755-VI. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 17. Про затвердження форми Податкової декларації з податку на прибуток підприємства: Наказ Міністерства фінансів України від 28.09.2011 № 1213 [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України – Режим доступу: <http://www.kyivsta.gov.ua/zakon/pributok2.htm>.
- 18. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=15-93>
- 19. Струк Н.С. Фінансово-облікове забезпечення факторингових партнерських угод в Україні / Н.С. Струк // Вісник нац. ун-ту "Львівська політехніка": зб. наук. праць. – 2009. – № 647. – С. 221-228.
- 20. Сурніна К.С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: дис. канд. ек. наук. – 08.06.04 / К.С. Сурніна – Житомир, 2002. – 242 с.
- 21. Фарінович І.В. Факторинг як механізм пришвидшення обіговості обігових коштів підприємств / І.В. Фарінович // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. пр. – 2010. – Вип. 20.15. – С. 248-252.
- 22. Фартушняк О.В. Учетные аспекты отражения факторинга в учете факторинговой компании [Текст] / О.В. Фартушняк // Бизнес Информ. – Харків. – 2009. – № 4(3). – С. 119-122.
- 23. Цивільний кодекс України: Кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 р. № 435-IV. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
- 24. Чинахова С.Е. Учет и внутренний контроль дебиторской задолженности при осуществлении факторинговых операций [Электронный ресурс]: диссертация кандидата экономических наук: 08.00.12 / Чинахова Светлана Едвартовна; [Место защиты: Саратов. гос. СОЦ.-ЖОНОМ. ун-т]. – Москва: РГБ, 2007 – Режим доступа: <http://diss.rsl.ru/diss/07/0759/070759032.pdf>
- 25. Salinberg F.R. A Guide to factoring. Practice and Law. Tolley Publishing Company Ltd. Croydon. 1984
- 26. Factors Chain International [Электронный ресурс]: – Режим доступа: <http://www.fci.nl/home>.

МАКАРОВИЧ Вікторія Костянтинівна – здобувач Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- теоретичні та методологічні аспекти бухгалтерського відображення факторингових операцій;
- аналіз факторингових операцій в умовах ризико-орієнтованого управління.

Стаття надійшла до редакції: 28.08.2012 р.